

*La Memòria del ducat
de Gandia i els seus
títols annexos.*

Redactada per Basilio Sebastián
Castellanos per al duc d'Osuna
(1851-1852)

Luis Arciniega García

*La Memòria del ducat
de Gandia i els seus
títols annexos.*

Redactada per Basilio Sebastián
Castellanos per al duc d'Osuna
(1851-1852)

CEIC
ALFONS EL VELL

Gandia, 2001

Luis Arciniega García

ÍNDIX

A) ESTUDI

PRESENTACIÓ	9
I RESSENYA BIOGRÀFICA DELS PROTAGONISTES DE LA MEMÒRIA	11
MARIANO TÉLLEZ GIRÓN Y BEAUFORT SPONTIN Els títols del duc d'Osuna en terres valencianes	
BASILIO SEBASTIÁN CASTELLANOS DE LOSADA Castellanos i les disciplines històriques, arqueològiques i artístiques: Les seues obres i l' <i>Academia de Arqueología</i> Castellanos i els seus viatges a València	
II LA MEMÒRIA HISTORICOARQUEOLÒGICA SOBRE EL DUCAT DE GANDIA I TÍTOLS ANNEXOS	41
LA MEMÒRIA I ELS VESTIGIS D'UN PROJECTE FRUSTRAT: ENTRE LA HISTÒRIA DE LA CASA D'OSUNA I UNS OBJECTIUS IMMEDIATS	41
ESTRUCTURA I RECORREGUT DE LA MEMÒRIA	48
LES FONTS I EL GÈNERE LITERARI DE LA MEMÒRIA	53
HISTÒRIA, ARQUEOLOGIA, HISTÒRIA DE L'ART I PENSAMENT ESTÈTIC	63
ELS PRINCIPALS CONTINGUTS DE LA MEMÒRIA	69
Representativitat i legitimació de la propietat: Documents, inscripcions i l'heràldica com a document	70
Descripció dels immobles	73
BIBLIOGRAFIA	139

B) TRANSCRIPCIÓ	147
------------------------------	------------

PRESENTACIÓ

El document que presentem, hui dipositat a la secció Noblesa de l'Archivo Histórico Nacional, és fruit de l'encàrrec que va fer Mariano Téllez Girón y Beaufort, duc d'Osuna i, entre altres títols, duc de Gandia, comte d'Oliva i marquès de Llombai, a Basilio Sebastián Castellanos de Losada, cronista i antiquari de la casa d'Osuna, i es tracta d'una memòria històrica i descriptiva de les seues propietats en terres alacantines i valencianes vinculades al títol de duc de Gandia i altres subjectes a aquest. Els escrits diferents que per aquest motiu es van enviar aporten informació històrica rigorosa basada en dades d'arxiu completades per una descripció precisa dels elements artístics i els aspectes físics més destacats. Com a historiador, transmet coneixements de fons documentals, alguns hui perduts o no trobats en el millor dels casos, així com opinions del que va veure. En comparar aquesta informació amb la realitat actual observem els afegits o les mutilacions que han sofert les obres des d'aleshores. Així, per exemple, pel que fa al palau de Gandia, la descripció minuciosa de les pintures ens ofereix una aproximació hui perduda, fins i tot d'alguns dels seus espais; mentre que en el desaparegut d'Oliva, les paraules actuen com una lent d'aproximació a les fotografies fetes per Egil Fischer i Vilhem Lauritzen cap al 1919, però també aprofundeixen en altres aspectes que ni tan sols la imatge ens ha transmés: identifiquen sales, precisen motius decoratius i iconogràfics, daten, aporten autories...

L'encàrrec que va atendre Castellanos s'inscriu en el projecte d'una història de la casa d'Osuna i, encara que no va arribar a dur-se a terme, la documentació bibliogràfica i documental que va reunir, custodiada hui a la Biblioteca Nacional i inèdita fins a la data, obri un nou cabal de coneixement per a la història. De fet, per la informació abundant que aporta sobre instruments justificatius de domini i senyoriu, i relacionats amb aquests, com la genealogia, acords matrimonials i últimes voluntats, assumptes tan transcendents com les Germanies i l'expulsió dels moriscos, els ordres religiosos, especialment els jesuïtes, el règim d'aigües, etc., faran molt freqüent la seua consulta.

D'altra banda, l'estudi que precedeix a la transcripció de la *Memoria* redactada per Castellanos consta de dos grans blocs. En el primer tractem els perfils biogràfics del sol·licitant i de l'executor: l'últim duc d'Osuna i cap de la noblesa hispana, i el de l'inquiet intel·lectual. En el d'aquest últim, a més, aprofundim, d'una banda, en la seua contribució a disciplines històriques, arqueològiques i artístiques a través dels seus escrits i les seues conferències; i, d'altra, en la seua relació amb les

terres valencianes. Aspectes que en gran manera permeten entendre l'escrit que és objecte de la nostra atenció. En el segon bloc analitzem la *Memoria*. Primer, situant-la en un projecte més ambiciós que incloïa la història de tots els títols que concentrava el duc. Després, establint les entregues que Castellanos va fer dels seus viatges, el recorregut i els llocs visitats. Més tard, estudiant el material que va aprofitar per a la seua redacció i els gèneres literaris que van poder servir-li com a referència, podent fixar així l'autèntica especificitat, transcendència i riquesa de matisos del seu treball. A continuació, abordant el pensament científic i estètic que l'autor hi deixa entreveure. Finalment, tractant els que considerem continguts principals de la *Memoria*: la representativitat i legitimitat de la propietat, i el catàleg dels béns mobles i immobles. En aquests últims, ens hi hem aturat especialment perquè són una de les grans aportacions del manuscrit i, potser, una de les facetes més oblidades pels historiadors en tractar l'univers borgià.

Quan ens acostem a les obres arquitectòniques i artístiques tractades per Castellanos, la nostra intenció dista de fer una història abreviada de cadascuna, perquè en aquest discurs ens resulta quelcom aberrant, però igualment en refusem el simple extracte. En realitat, en un intent de situar i justificar les afirmacions i les impressions del cronista en la seua *Memoria*, hem recorregut als seus documents originals i a uns altres d'inèdits que va poder consultar, principalment els que en l'actualitat es troben en la secció Noblesa de l'Archivo Histórico Nacional. La nostra aportació, en definitiva, aspira a presentar un document interessant, de mèrit alié i múltiples lectures, i enriquir aquesta contribució aprofundint en el món material que va albergar la vida dels ducs de Gandia.

És obligat finalitzar aquestes línies amb agraïments sincers. D'una banda, he de reconèixer l'estímul que ha suposat la insistència que recentment m'han mostrat diverses persones perquè publicara aquest document hivernat entre els meus papers durant quasi deu anys. A Joan Gavara, comissari de l'exposició sobre el palau d'Oliva, que prompte va apreciar el seu valor; a Carlos Martínez, que va gaudir i va patir les noves perspectives que oferia per a les maquetes dels edificis que van ser dels ducs de Gandia; i a Joan Cardona, conservador del Museu Arqueològic de Gandia i defensor convençut del seu patrimoni, que hi va veure una eina per a tal comesa; també agraïm la valuosa ajuda de Jesús E. Alonso i de l'Arxiu Municipal en la recopilació d'imatges. D'altra banda, vull expressar la meua satisfacció per l'amable acollida i entusiasme que ha dispensat a aquest projecte la Institució Alfons el Vell, personalitzada en el seu director Gabriel Garcia Frasquet i en el seu responsable de l'àrea de temes històrics Santiago La Parra, a qui també dec alguns suggeriments interessants emesos sobre el primer text mecanografiat.